RODICA MARIAN, FELICIA ŞERBAN, *Dicţionarul* ***Luceafărului*** *eminescian*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000, 326 p.

Doi dintre cei mai prestigioşi lexicografi români, cu o experienţă de câteva decenii în munca sisifică de elaborare a *Dicţionarului limbii române*, la a cărui redactare şi revizie au contribuit substaţial, Rodica Marian şi Felicia Şerban, semnează acum *Dicţionarul Luceafărului eminescian* (abreviat în continuare DLE), lucrare de pionierat în domeniul lexicografiei. Originalitatea acestei lucrări nu vine nici din noutatea metodei (care se menţine în limitele metodologiei clasice), nici din vreo tehnică inedită (azi, înregistrarea computerizată a cuvintelor reprezintă soluţia curentă, modernă şi eficace) şi nici din natura poetică a obiectului supus „disecţiei" lexico-semantice (să reamintim doar că în 1968 apărea la Editura Academiei, sub redacţia lui Tudor Vianu, *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*). Nota cu totul aparte a DLE (apărut în condiţii tehnice foarte bune la Editura „Clusium") este dată în primul rând de „obiectul" explorării, dar şi de „compoziţia" de ansamblu a volumului.

Corpusul lexical selectat este alcătuit din *textul integral al Luceafărului,* text poetic ce „trebuie înţeles ca un *continuum* de variante, versiuni, ciorne bruionare, toate legate între ele prin cuprinderea aceleiaşi teme" (DLE, p. 211). Ne găsim, prin urmare, în faţa celui dintâi dicţionar al unui singur text poetic, cercetat însă dincolo de încremenirea lui aparentă, fixată în „forma definitivă" (în cazul acesta cea publicată în Almanahul „România Jună" şi reluată în „Convorbiri literare", în 1883), prin utilizarea tuturor „urmelor" travaliului creator, aşa cum se dezvăluie acesta în versiunile, distanţate în timp, şi în variantele rezultate din adnotările sau modificările operate de poet în manuscrise.

Cealaltă notă inedită a volumului semnat de Rodica Marian şi Felicia Şerban constă – cum spuneam – în compoziţia acestuia, în reunirea a trei secţiuni distincte, dar complementare, sub acelaşi titlu generic; în fapt, dicţionarul propriu-zis ocupă doar partea mediană a cărţii, cea mai întinsă; ea este precedată de metatextele critico-filologice aparţinând autoarelor şi este urmată de transcrierea celor şase versiuni ale poemului eminescian (notate convenţional cu A, B, C, D, E şi F), însoţite de toate variantele marginale sau bruioanele conservate în manuscrise.

Sintezele critice elaborate de Rodica Marian şi intitulate: *Geneza Luceafărului, Variantele Luceafărului şi valoarea filosofico-poetică a formei genuine, Conceptul de text poetic integral* şi comentariile la noua ediţie a textului integral, mai ales cele privind ediţia Maiorescu (versiunea F), toate sunt expresia unei cercetări mature, limpezite printr-un efort continuu amplificat pe parcursul a două decenii. Căci semnatara studiilor menţionate – remarcabile prin rigoarea cu care sunt consemnate, ordonate şi filtrate informaţii inhibante prin extensiunea şi, uneori, contrarietatea lor – a devenit unul dintre eminescologii recunoscuţi, graţie originalităţii şi forţei argumentelor semantico-textuale şi poetice ale exegezei sale, *Lumile Luceafărului* (Editura „Remus", Cluj-Napoca, 1999), carte urmată de publicarea, în acelaşi an şi la aceeaşi editură, a volumului *Mihai Eminescu. Luceafărul. Text poetic integral.*

Prin expozeul său clar, riguros şi condensat din *Concepţia dicţionarului* şi din *Principii de redactare*, Felicia Şerban trasează coordonatele alcătuirii articolelor din cuprinsul DLE, neuitând să avertizeze cititorul asupra dificultăţilor inerente unei astfel de lucrări, determinate de natura plurală şi fluidă a *sensului poetic*: acesta nu se lasă total cuprins, decât aproximat prin mişcările asimptotice ale interpretărilor multiple, în încercările şi speranţele, totdeauna utopice, de a ajunge la o semnificaţie ideală, definitivă. De aceea, în repetate rânduri, Felicia Şerban subliniază că lecţiunile propuse în DLE nu sunt singurele posibile şi nici ultime sau categorice. Precauţia, departe de a fi expresia unei false pedanterii, este generată de convingerea autoarei că există, cu adevărat, „un coeficient de risc al interpretării", determinat, pe de-o parte, de substanţa – densă în simboluri şi reverberaţii semantice – a textului liric şi, pe de altă parte, de diversitatea şi mulţimea contribuţiilor anterioare ale unor exegeţi

de primă mărime în istoria criticii literare româneşti. Căci, aşa cum remarca M. Bahtin, una dintre vocile de autoritate în estetica verbală, un poem nu este un text printre altele, el este „un univers ptolemeean, unitar şi unic, în afara căruia nu există nimic, nu este nevoie de nimic” (cf. *Probleme de literatură şi estetică,* Bucureşti, Editura Univers, 1982).

În lirica eminesciană, asemenea universuri, „lumi proprii, fragile lumi plasate la hotarul ambiguu între real şi ideal”, sunt creaţia spiritului uman ce „se zbate între nostalgia realului şi conştiinţa propriei irealităţi, pe care încearcă să şi-o asume ca libertate demiurgică” (cf. Ioana Em. Petrescu, *Eminescu şi mutaţiile poeziei româneşti*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989).

Din unităţi singulare, *cuvintele* devin, în textul poetic, „monade magice” încărcate de o întreagă aură de semnificaţii, acumulate în timp (istorie) şi în spaţiu (comunitate), astfel încât în unele dintre ele există, cum spune Eminescu, ceva dintr-un „arheu”, când cuvântul se poate ascunde în vreunul dintre înţelesurile sale multiple pentru „a pune în mişcare lumea, ca un principiu adânc al ei, niciodată pe deplin dezvăluit” (cf. C. Noica, *Creaţie şi frumos în rostirea românească,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1973).

Din punct de vedere lexicografic, o realizare unică până în momentul de faţă o reprezintă înregistrarea *tuturor* contextelor minim necesare în care apare fiecare cuvânt tratat în DLE. O asemenea performanţă a avut la bază materialul procesat sub formă de *concordanţe* şi obţinut printr-un *program* anume creat (în colaborare cu un grup de informaticieni de la Institutul de Tehnică de Calcul din Cluj-Napoca) pentru corpusul integral al *Luceafărului*. Dar lista cuvintelor cuprinse în dicţionar nu este, la rândul ei, exhaustivă, căci, în mod deliberat – conform mărturiei autoarelor – a fost eliminată, fiind amânată pentru o ediţie viitoare, înregistrarea prepoziţiilor, a conjuncţiilor şi a pronumelui. Cele dintâi, prin frecvenţa lor în text, presupun un număr extrem de mare de contexte, în timp ce pronumele, prin varietatea lui funcţională, nu doar în plan gramatical, cât mai ales în cel textual, pretinde un mare efort de interpretare şi apoi de sistematizare.

Pentru cineva care se aşteaptă ca în DLE să găsească, transpuse în metalimbaj, semnificaţiile particulare ale cuvintelor ce dau textului, în *globalitatea* lui, sensul său *inefabil*, lectura ar putea fi dezamăgitoare. Să nu uităm însă că, prin natura şi mijloacele sale specifice, tratamentul lexicografic *nu poate* transgresa anumite limite sau exigenţe generate, în primul rând, de „fracturarea” textului, de segmentarea lui în cuvinte, extrase şi, astfel, izolate din ansamblul semnificant în care au fost implantate şi „ţesute”. Nu voi dezvolta aici o discuţie mai „tehnică” legată de situarea, în plan teoretic şi metodologic, a lexicografiei faţă de limbajul poetic. Voi spune doar că, pentru cazul particular al DLE, lectura atentă a explicaţiilor date *unora* dintre cuvinte ne dezvăluie anumite semnificaţii, contextual sau intercontextual relevante şi concordante cu *interpretarea Luceafărului* (împărtăşită de cele două autoare), aşa cum o propune Rodica Marian în cercetarea pe care i-a consacrat-o.

Nu sunt puţine exemplele din *dicţionar* care pot fi aduse ca probe în sprijinul celor afirmate mai sus. Dar cel mai edificator este, în mod firesc şi previzibil, cuvântul LUCEAFĂR. Acesta este tratat în DLE cu totul diferit faţă de prelucrarea lui din *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*; pe de-o parte, sunt eliminate semnificaţiile inexistente în poem („**2.** Fig. Personalitate de mare valoare”), pe de altă parte, sfera semantică este sensibil îmbogăţită tocmai prin precizarea şi detalierea semnificaţiilor *specifice* textului poematic, *în interpretarea particulară dată lui aici.* Astfel, „personajul principal al poemului – Luceafărul – poartă acest nume în relaţia lui cu *lumea terestră* [s. n. – C. V.], unde este perceput în ipostaza de astru”, pentru ca, personificat, să simbolizeze „încercarea lui de a intra în lumea pământeană”, iar în invocaţia fetei, să exprime „o aspiraţie spre absolut şi nemărginire”. În ipostaza sa *cosmică*, „în călătoria prin spaţiu”, Luceafărul e prezentat „cu un aspect straniu, înzestrat cu aripi, asemenea îngerului căzut, Lucifer, din mitologia creştină”. În fine, în viziunea (lumea) Demiurgului, Luceafărul nu mai este un astru printre celelalte, ci, prin natura lui hyperionică, devine „congener divinităţii, având ca atribute aspaţialitatea, atemporalitatea”. Şi dacă parcurgem, în paralel, şi explicaţiile din articolul HYPERION, atunci, pe de-o parte, vom descoperi, cu uşurinţă, cât de mult este influenţată *interpretarea* poemului de mixajul intertextual al trimiterilor la mitologia vedică şi la cea creştină, iar, pe de altă parte, ni se va impune cu mai multă evidenţă ideea disjungerii pregnante a lumilor textualizate luciferice de cea hyperionică.

Un alt cuvânt în a cărui prelucrare lexico-semantică transpare viziunea autoarelor în abordarea sensului poematic al *Luceafărului* este chiar lexemul LUME; voi exemplifica citând o singură

menţiune: „Spec. Mediul închis atribuit în poem lui Hyperion (congener al Demiugului), suficient sie însuşi, fără nici o relaţie cu lumea pământească şi de neperceput pentru muritori (diferit prin aceasta de *sfera* Luceafărului)".

În mod previzibil, aceste explicaţii, ca şi multe altele, cum ar fi cele la *cuvânt* (dentâi), *fiinţă* (ce nu moare), *şi* (adv.), *lumină* (din lumină) – expresie caracterizată de o ambivalenţă imanentă şi indestructibilă –, *moarte, singurătate, a simţi* etc. nu se regăsesc în dicţionarul din 1968, coordonat de T. Vianu.

Schimbând unghiul de abordare pentru a încerca o evaluare globală a DLE în contextul mai larg al receptării sale *în spaţiul românesc actual,* ecourile cu reverberaţii în multiple zone conexe nu întârzie să se lase desluşite.

Astfel, DLE este, înainte de toate, o carte *cu certă valoare ştiinţifică*, opunând diletantismului, primejdios şi precar în egală măsură, rigoarea cercetării autentice, caracterizată de claritatea concepţiei şi de aplicarea unor soluţii metodologice consacrate. Şi, ca în cazul oricărei lucrări lexicografice originale, apariţia acestui nou dicţionar reprezintă *un act de cultură* prin contribuţia adusă la îmbogăţirea şi sistematizarea cunoaşterii noastre, la amplificarea posibilităţilor de a pătrunde în intimitatea universului spiritual românesc, aşa cum este el reflectat în poemul emblematic al creaţiei eminesciene, în fluxul plăsmuirii sale mistuitoare. În fine, prin readucerea *azi,* în prim-planul examinării, a operei eminesciene, spre a-i releva noi şi noi străluciri, *Dicţionarul Luceafărului eminescian* realizează şi un *act moral*, contrapunând încercărilor extravagante, fals demitizante, oportuniste şi demagogice, rigoarea spiritului ştiinţific, dominat de conştiinţa adevărului netrucat, nealterat.

CARMEN VLAD
Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

CARMEN VLAD, *Textul aisberg. Elemente de teorie şi analiză*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2000, 276 p.

Cartea pe care o supunem atenţiei prin prezentarea de faţă este a treia treaptă în edificiul construit pe baze lingvistice şi semiotice de către doamna profesor Carmen Vlad, în străduinţa sa de a oferi studenţilor, discipolilor – şi nu numai – o imagine a ceea ce reprezintă astăzi un domeniu privilegiat – cel al teoriei textului. După *Semiotica criticii literare* (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982) şi *Sensul, dimensiune esenţială a textului* (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994), apare acum o dezvoltare a ceea ce se prefigura deja în aceste două cărţi, precum şi într-o serie de articole şi comunicări, dezvoltare concretizată în *Textul aisberg. Elemente de teorie şi analiză* (Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2000). Departe de a fi o simplă figură de stil, sintagma ce dă titlul cărţii este un *concept*, în toate articulaţiile sale, ce denumeşte o *realitate* indiscutabilă şi bine cunoscută de către toţi cei care se apleacă asupra studiului textelor. Rezultat al unei minuţioase şi îndelungate cercetări în domeniu, dublate de luciditate ştiinţifică şi claritate a ideilor, mult râvnite de orice tânăr sau mai puţin tânăr cercetător, conceptul de **text-aisberg** este o soluţie proprie, pertinentă şi fertilă, care se lăsase poate prea mult aşteptată în acest spaţiu, mult controversat, al teoriilor despre text. Înţelegând textul dincolo de bariere lingvistice sau semiotice, ca „mărturie a libertăţii omului ca fiinţă culturală", ca fiind ceva ce „uneşte sau desparte, încântă sau mâhneşte, însoţind fiinţa în toate stările, acţiunile şi evenimentele existenţei, pentru a o face părtaşă, cu umilinţă sau trufie, la sensul lumii" (C. Vlad 1994, p. 195), Carmen Vlad ne propune un model al textului ce face parte din existenţa noastră culturală, un *modus vivendi* nu foarte îndepărtat de cel oferit de Roland Barthes în a sa *Plăcere a textului*.